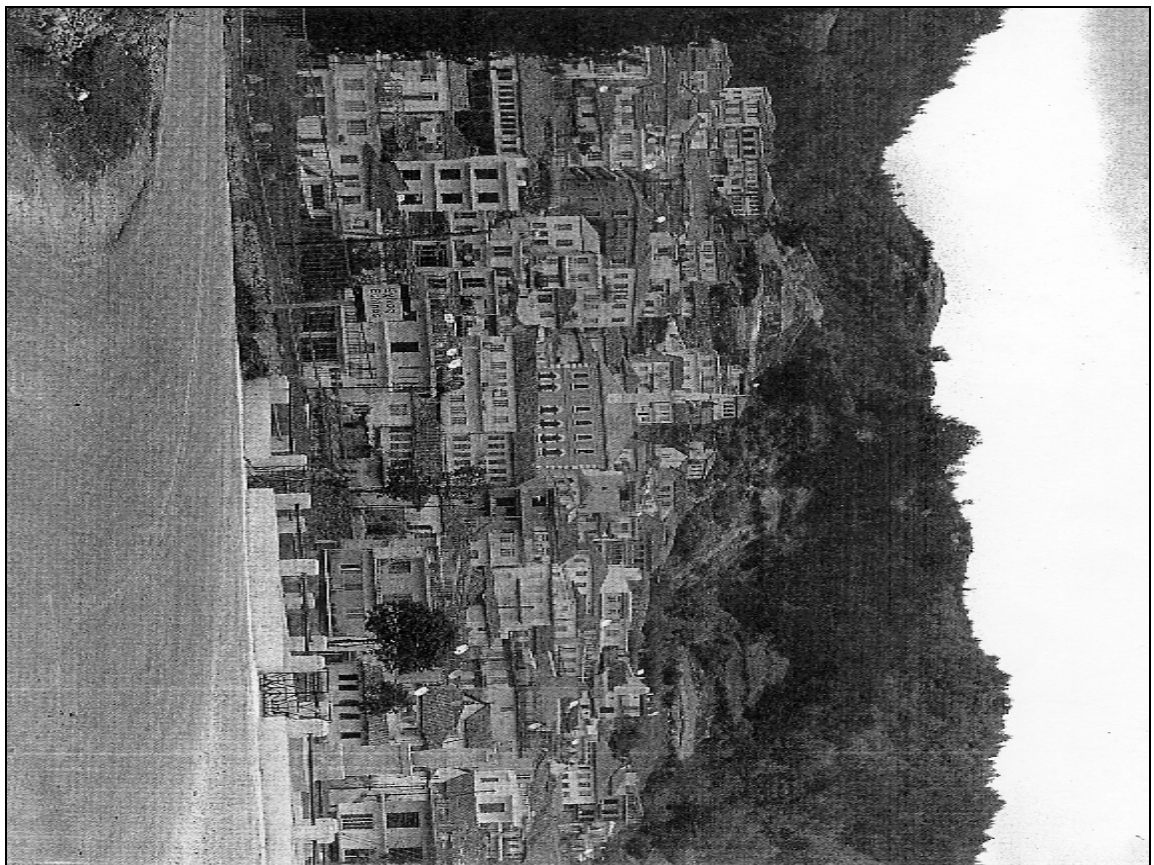

ΤΕΙ Πάτρας
Τμήμα Κοινωνικών Εργασιών
Σ.Ε.Ι.Υ.Π

Θέμα:

**«Οι Πομάκοι ως αντικείμενο διακρίσεων και ο ρόλος
του κοινωνικού λειτουργού»**

Χατζηβασιλείου Ζαχαρούλα

Απρίλιος 2005

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	3
ΣΚΟΠΟΣ	4
ΑΝΑΛΥΣΗ ΟΡΙΣΜΩΝ.....	5
ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΜΕΛΕΤΗΣ	6
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ	8
ΣΥΝΤΟΜΗ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ.....	8
ΦΥΣΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΤΟΠΟΘΕΣΙΑ.....	11
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ	12
ΟΙ ΠΟΜΑΚΟΙ ΤΗΣ ΘΡΑΚΗΣ.....	13
<i>Υλικός Βίος</i>	12
<i>Κοινωνικός βίος</i>	14
<i>Πνευματικός Βίος</i>	18
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ	22
Η ΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΠΟΜΑΚΟΥΣ	22
<i>Η στάση των Ελλήνων Χριστιανών προς τους Πομάκους</i>	22
<i>Η στάση των κατοίκων της Θράκης ειδικότερα</i>	24
<i>Η στάση του Ελληνικού Κράτους</i>	26
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ	29
ΈΝΑ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΔΙΑΚΡΙΣΗΣ ΚΑΙ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ.	29
<i>Ο ρόλος του Κοινωνικού Λειτουργού</i>	31
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ	34
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	34
ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ.....	35
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	36
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	38

Εισαγωγή

Οι Πομάκοι της Θράκης αποτελούν ένα εξαιρετικό παράδειγμα μιας πληθυσμιακής ομάδας, η οποία αποτέλεσε θέμα μελέτης διαφόρων επιστημόνων από λαογραφική, ιστορική και κοινωνική σκοπιά. Ο όρος με τον οποίο χαρακτηρίζονται επίσημα είναι « μουσουλμανικές μειονότητες της Θράκης». Ξεκινώντας από αυτόν τον ορισμό κατ' αρχήν είναι δυνατό να προσδιορίσουμε τη θέση που καταλαμβάνουν μέσα στην ελληνική κοινωνία. Πρόκειται για «μειονότητα», μια ομάδα λίγων δηλαδή, με διαφορετικά χαρακτηριστικά και διαφορετικές ταυτότητες, που πολλές φορές αντιμετωπίζονται διαφορετικά από το υπόλοιπο σώμα των ελλήνων πολιτών. Άρα μπορούμε να ισχυριστούμε ότι δεν είναι άτοπο να υποστηρίξει κανείς ότι οι Πομάκοι της Θράκης αποτελούν ένα αντικείμενο διακρίσεων μέσα στην ελληνική κοινωνία. Δεδομένου ότι οι οποιασδήποτε μορφής διακρίσεις αποτελούν ένα κοινωνικό φαινόμενο, είναι έργο και καθήκον των κοινωνικών λειτουργών να μελετήσουν την περίπτωση των Πομάκων, σε περίπτωση που υφίστανται κοινωνικές διακρίσεις και να προτείνουν λύσεις και στρατηγικές για την άρση των διακρίσεων αυτών.

Με βάση αυτό το σκεπτικό η εργασία αυτή θα αποτελέσει μια μικρή συνεισφορά στην προσπάθεια για άρση των κοινωνικών διακρίσεων που υφίστανται οι Πομάκοι, μέσα από επίπονη μελέτη της ιστορικής τους πορείας και εξέλιξης, της λαογραφικής τους παράδοσης αλλά και της σύγχρονης κοινωνικής πραγματικότητας μέσα στην οποία ζουν.

Πρέπει τέλος, να σημειωθεί ότι το επιστημονικό ενδιαφέρον που τα τελευταία χρόνια συγκεντρώνουν οι Πομάκοι ξεκινά από απλές περιγραφές του τρόπου ζωής τους και φτάνει μέχρι την παρουσίαση προτάσεων για άμβλυνση των ερωτημάτων και των διακρίσεων που σε κοινωνικών επίπεδο γίνονται σε βάρος του πομάκικου πληθυσμού. Πρόκειται λοιπόν για ένα ζήτημα που αφορά ένα ευρύ φάσμα επιστημών και επιστημόνων, τα πορίσματα των οποίων θα χρησιμοποιηθούν στην παρούσα εργασία ώστε το ζήτημα αυτό να τύχει της προσοχής που του αξίζει.

ΣΚΟΠΟΣ

Βασικός σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να περιγραφεί από ιστορική και κοινωνική σκοπιά η κοινωνική δομή και ζωή της μουσουλμανικής μειονότητας των Πομάκων στην περιοχή της Θράκης και να αναδειχθούν τα τυχόν προβλήματα και διακρίσεις καθώς επίσης και ο ρόλος που μπορεί και πρέπει να διαδραματίσει ο/η κοινωνικός λειτουργός για την άμβλυνση και άρση των κοινωνικών αυτών διακρίσεων.

Το ζήτημα των διακρίσεων της Πομάκινης κοινότητας είναι φυσικά τεράστιο και έχει απασχολήσει τη βιβλιογραφία σε επιστημονικό επίπεδο και δεν είναι δυνατόν να εξαντληθεί στα πλαίσια μιας εργασίας. Παρόλα αυτά θα καταβληθεί προσπάθεια στα όρια του δυνατού να συζητηθεί το εν λόγω ζήτημα και να προσφέρει εν τέλει πρακτικές λύσεις και ιδέες οι οποίες μπορούν να αποτελέσουν αφορμή για περαιτέρω ανάλυση του θέματος.

Ανάλυση ορισμών

Κατά τη διάρκεια της μελέτης του προκείμενου θέματος προέκυψε μια συγκεκριμένη ορολογία ιστορικού και κοινωνικού περιεχομένου, το οποίο παρατίθεται παρακάτω :

Αγριάνες ή Αχριάνες:	Αρχαία ονομασία του λαού των Πομάκων κατά αρχαία και βυζαντινή ιστορική περίοδο
Αχριδώ:	Ιστορικό όνομα της περιοχής της Θράκης στην οποία διέμεναν οι Πομάκοι μετά τη μεταφορά της πρωτεύουσας της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας το 330 π.Χ
Μπαϊράμ:	Κινητή θρησκευτική γιορτή των μουσουλμάνων κατά την οποία τηρείται αυστηρή νηστεία.
Ιμάμης:	Πνευματικός και θρησκευτικός ηγέτης της κοινότητας των Πομάκων
Κοινοτική Εργασία:	Διεπιστημονική στρατηγική με μέθοδος παρέμβασης στην κοινότητα

Περίληψη μελέτης

Με σκοπό την καλύτερη οργάνωση και διαχείριση της παρούσας εργασίας το υλικό το οποίο συγκεντρώθηκε χωρίστηκε σε επιμέρους θεματικές και κεφάλαια.

Κατ' αρχήν θα παρουσιαστεί μια σύντομη ιστορική αναδρομή της καταγωγής και ιστορικής πορείας των Πομάκων, η οποία έχει σαν στόχο να αναδειχθούν οι ιστορικές εκείνες παράμετροι και καταβολές που σήμερα επηρεάζουν τον πολιτισμό και την κοινωνική θέση της μουσουλμανικής μειονότητας. Ο αναγνώστης θα έχει την ευκαιρία να περιπλανηθεί σύντομα στην ιστορία των Πομάκων και να εννοήσει το παρόν των Πομάκων μέσα από την ιστορική του συνέχεια. Κατόπιν παρουσιάζεται ο φυσικό χώρος και το περιβάλλον στο οποίο δρουν σήμερα οι Πομάκοι και πάλι για την καλύτερη προσέγγιση και κατανόηση της δομής της κοινότητάς τους.

Υστερα γίνεται μια προσπάθεια προσέγγισης της καθημερινής ζωής των Πομάκων της Θράκης. Εφόσον σκοπός μας είναι η κατάδειξη και άμβλυση των διακρίσεων σε βάρος τους είναι ζωτικής σημασίας η μελέτη της καθημερινής ζωής τους στα πλαίσια της ανάδειξης της διαφορετικότητας και της θετικής αξιολόγησης του πολιτισμού τους. Για την καλύτερη μελέτη του βίου των Πομάκων η μελέτη χωρίζεται σε τρεις άξονες : στον υλικό, κοινωνικό και πνευματικό βίο των πομάκων της Θράκης. Θα αναδειχθούν θέματα καθημερινής διαβίωσης, ήθη και έθιμα, παραδόσεις και αντιλήψεις των Πομάκων που ορίζουν την κοινωνική τους ταυτότητα.

Εφόσον απώτερος στόχος μας είναι η ανάδειξη των διακρίσεων σε βάρος των Πομάκων στη συνέχεια θα γίνει προσπάθεια να μελετηθεί ο ευρύτερος κοινωνικός χώρος στον οποίο κινούνται, δηλαδή στο χώρο της Ελλάδας και πιο συγκεκριμένα στην Θράκη. Θα συζητηθούν οι σχέσεις Ελλήνων και Πομάκων, οι εκατέρωθεν αντιλήψεις που κυριαρχούν και η στάση του Ελληνικού Κράτους στην περίπτωση της μειονότητας, ώστε μέσα από αυτή τη μελέτη να αναδειχθούν οι τυχόν διακρίσεις που βαραίνουν τους Πομάκους.

Πιο συγκεκριμένα, σε μια προσπάθεια αποσαφήνισης και συγκεκριμενοποίησης του προβλήματος θα παρουσιαστεί ένα παράδειγμα κοινωνικού αποκλεισμού των Πομάκων από την κοινωνική ζωή της Θράκης. Μέσα από τη μελέτη φυσικά αναδείχτηκαν πολλά παραδείγματα τέτοιου αποκλεισμού, σε

διάφορους χώρους. Στα πλαίσια της συγκεκριμένης μελέτης θα παρουσιαστεί ο κοινωνικός αποκλεισμός των Πομάκων στο χώρο της αγοράς εργασίας. Η επιλογή αυτού του τομέα έγινε διότι πρόκειται για ένα καίριο ζήτημα που συνδέεται άμεσα με τα ζητήματα διαβίωσης των ανθρώπων και κεντρικό τομέα της κοινωνικής ζωής. Μέσα από αυτό το παράδειγμα καθίσταται σαφέστερος ο κοινωνικός αποκλεισμός των Πομάκων από τη ζωή στη Θράκη.

Ικανοποιώντας το δεύτερο σκοπό της συγγραφής της εργασίας παρουσιάζεται ο τρόπος παρέμβασης και ο ρόλος του/της κοινωνικού λειτουργού στο ζήτημα του κοινωνικού αποκλεισμού των Πομάκων της Θράκης. Η ακριβής περιγραφή του προβλήματος αποτελεί μόνο το ένα σκέλος του πονήματος και το κέντρο βάρους από επιστημονικής και κοινωνικής απόψεως πέφτει στο ρόλο του κοινωνικού λειτουργού για το θέμα αυτό. Παρουσιάζονται βασικές κοινωνικές και ανθρώπινες αξίες και αρχές βάσει των οποίων ο/η κοινωνικός λειτουργός να εμπλακεί στο ζήτημα αυτό και να δράσει ως επιστήμονας και άνθρωπος για τη σταδιακή άμβλυνση των διακρίσεων που υφίσταται η εν λόγω κοινωνική ομάδα.

Τέλος, προτείνονται από τη γράφουσα συγκεκριμένοι τρόποι παρέμβασης οι οποίοι προέκυψαν από την επισταμένη ανάλυση και μελέτη του θέματος και ίσως αποτελέσουν προτάσεις υλοποιήσιμες για να αποφευχθεί η απλή ακαδημαϊκή ενασχόληση με το ζήτημα των Πομάκων.

Η μελέτη της κοινότητας των Πομάκων και της πολιτισμικής τους ταυτότητας υπήρξε μια πρωτόγνωρη και διαφωτιστική εμπειρία, η οποία καταγράφεται στην παρούσα εργασία. Κάτω από αυτό το πρίσμα παρατίθενται στο Παράρτημα της εργασίας διάφορα Πομάκικα τραγούδια και λέξεις οι οποίες αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι της πολιτισμικής κληρονομιάς τους. Ο σημαντικότερος λόγος της παράθεσης αυτών των αποσπασμάτων είναι να ενταχθεί το θέμα αυτό στα πλαίσια της γνωριμίας διαφορετικών πολιτισμικών ομάδων που ζουν μέσα στην ελληνική επικράτεια και στο πλαίσιο της αναγνώρισης, του σεβασμού και της θετικής αξιολόγησης των διαφορετικών αυτών πολιτισμών, ο οποίοι είναι ιδιαίτερα συγγενείς με τον ελληνικό.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

Σύντομη Ιστορική Αναδρομή

Η παρουσία των Πομάκων στη Ροδόπη ξεκινά δεκάδες αιώνες πριν. Στα αρχαία χρόνια ονομαζόταν «Αγριάνες» και ήταν ένας πολεμικός λαός, ορεσίβιος ινδοευρωπαϊκής καταγωγής, συγγενείς με τους Έλληνες. Εξαιτίας των ελληνικών αποικισμών σε αυτήν την περιοχή αναπτύχθηκε ο ελληνικός πολιτισμός, η ελληνική γλώσσα και θρησκεία με αποτέλεσμα να εξελληνιστούν και να αφομοιωθούν πλήρως από τους Θρακιώτες. Μέχρι και τα χρόνια της ρωμαϊκής κυριαρχίας οι Αγριάνες Έλληνες της Ροδόπης συνέχισαν να ζουν προνομιακά και ελεύθερα από ρωμαϊκή διοίκηση, κυρίως ως κτηνοτρόφοι.

Μετά τη μεταφορά της πρωτεύουσας στην Κωνσταντινούπολη (330π.Χ) η ευρύτερη περιοχή ονομάζεται «Αχριδώ» και οι κάτοικοί της «Αχριάνες». Η ειρηνική και ήρεμη ζωή τους θα συνεχιστεί μέχρι την εποχή των πρώτων βουλγαρικών επιδρομών στα σύνορα της βυζαντινής αυτοκρατορίας. Λόγω της γεωγραφικής τους θέσης οι κάτοικοι της Ροδόπης θα γίνουν οι πρώτοι που θα αντιμετωπίσουν τη βουλγαρική απειλή. Σε όλη τη διάρκεια των πολέμων της βυζαντινής αυτοκρατορίας εναντίον των Βουλγάρων, οι Αχριάνες θα σταθούν στο πλευρό των βυζαντινών. Γεγονός είναι ότι την περίοδο όπου τα σύνορα της βυζαντινής αυτοκρατορίας θα περιοριστούν από τον Αίμο στη Ροδόπη, οι Αχριάνες και όλοι οι πληθυσμοί της Ροδόπης θα αποτελέσουν τους φρουρούς των συνόρων της βυζαντινής αυτοκρατορίας, συνεργαζόμενοι πάντα με τον τακτικό στρατό.

Η μακρόχρονη και συνεχής επαφή όμως των Αχριάνων με τους Βούλγαρους θα φέρει ως αποτέλεσμα τη γλωσσική σύγχυση των πρώτων. Έτσι, σιγά σιγά, οι κάτοικοι της Ροδόπης αρχίζουν να ξεχνούν τα ελληνικά και να χρησιμοποιούν στις καθημερινές τους συναλλαγές τα σλάβικα. Σε αυτό το γεγονός βοήθησε και ο εκχριστιανισμός των Βουλγάρων. Τελικά η γλώσσα των Αχριάνων καταλήγει να έχει μέχρι εκείνη την εποχή, στοιχεία ελληνικής και βουλγαρικής γλώσσας.

Η πρώτη επαφή των κατοίκων της Ροδόπης με τους Οθωμανούς γίνεται την περίοδο 1365 – 1368 οπότε και γίνεται η κατάληψη της Ροδόπης από

τους Οθωμανούς. Στην περιοχή μετακινούνται πολλοί Οθωμανοί από την Ασία και μαζί τους φέρνουν την καινούρια θρησκεία : το μωαμεθανισμό. Και πάλι η πρόωμη αυτή επαφή των Πομάκων θα επιφέρει αλλαγές στη γλώσσα τους, καθώς θα υιοθετήσουν και τούρκικα στοιχεία. Έτσι μέχρι και σήμερα η γλώσσα των Πομάκων είναι ένα κράμα παλιών ελληνικών, σλάβικων και τούρκικων στοιχείων. Αυτή τη φορά όμως, η αλλαγή δε θα συντελεστεί μόνο στο γλωσσικό στοιχείο αλλά και στο θρησκευτικό, εφόσον πολλοί ιεραπόστολοι θα εξαπλώσουν στην περιοχή το δόγμα του Μωάμεθ.

Μέχρι το 17^ο αιώνα η θρησκεία των Πομάκων είναι ο χριστιανισμός και αυτό το μαρτυρούν πολλά χριστιανικά ονόματα στα τραγούδια τους και διάφορα τοπωνύμια (Πέτρος Θεοχαρίδης). Η θρησκευτική αλλαγή αυτή πρέπει να σημειωθεί ότι δεν έγινε ακριβώς με τη συναίνεση των Πομάκων καθώς, οι Γιουρούκοι, οι απεσταλμένοι δηλαδή των Οθωμανών από τη Μ. Ασία τρομοκρατούσαν και καταλήστευαν τους Πομάκους ώστε να πετύχουν το επιθυμητό αποτέλεσμα. Παρά τις προσπάθειες του μητροπολίτη Φιλιππούπολης Γαβριήλ, οι Πομάκοι αποφασίζουν να ασπαστούν τον μωαμεθανισμό. Ήδη εξάλλου βρισκόμαστε στα χρόνια της Οθωμανικής κυριαρχίας δηλαδή μετά το 1453 και την κατάληψη της Κωνσταντινούπολης.

Το γεγονός όμως, ότι ήταν μουσουλμάνοι δεν τους ενοποίησε με τους υπόλοιπους Τούρκους. Οι Πομάκοι κρατούν τις αποστάσεις τους από τους Τούρκους και έχουν ελάχιστες συναλλαγές. Εξακολουθούν να μένουν στα βουνά, διατηρώντας τα ήθη και τα εθιμά τους, τη πομάκικη γλώσσα τους και γενικότερα δεν υφίστανται εκτουρκισμό. Το γεγονός ότι πλέον διοικητικά ανήκουν στην Οθωμανική Αυτοκρατορία τους απαλλάσσει κατά κάποιον τρόπο από τις ενοχλήσεις των Βουλγάρων. Ζουν με άλλα λόγια κοινωνικά και πολιτιστικά αυτόνομοι.

Η ήρεμη αυτή ζωή τους θα αλλάξει και πάλι μετά το 1908 που εμφανίζεται το κίνημα των Νεοτούρκων. Από αυτή τη στιγμή και μετά ξεκινά μια λυσσαλέα προσπάθεια εκτουρκισμού των Πομάκων. Για την επίτευξη του σκοπού τους οι Νεότουρκοι θα χρησιμοποιήσουν κάθε μέσο. Τρομοκρατία, συκοφαντίες ή και μεικτούς γάμους, που μέχρι τότε δε γινόταν. Το αποκορύφωμα ήταν το 1876 όταν οι Τούρκοι χρησιμοποίησαν τους Πομάκους για να καταστείλουν κάποια απελευθερωτική κίνηση των Βουλγάρων με αποτέλεσμα να σφαγιαστούν κάτοικοι της Ροδόπης. Αυτό το συμβάν που αποτελεί και την μοναδική ένδειξη βιαιότητας από

την πλευρά των Πομάκων θα σηματοδοτήσει μια καινούρια σελίδα στην ιστορία τους.

Τα παραπάνω γεγονότα θα γίνουν η αφορμή των Ρωσοτουρκικών πολέμων που θα καταλήξουν στην συνθήκη του Αγίου Στεφάνου, βάση της οποίας θα δημιουργούταν η Μεγάλη Βουλγαρία. Η Οθωμανική Αυτοκρατορία κατακερματίζεται από τη μια μεριά και από την άλλη οι Βούλγαροι αποτελούν και πάλι έναν ορατό κίνδυνο για τους κατοίκους της Ροδόπης ξυπνώντας έτσι στους κατοίκους επώδυνες μνήμες του παρελθόντος. Η προσπάθεια εκβουλγαρισμού των κατοίκων της περιοχής θα πλήξει για άλλη μια φορά τους Πομάκους. Αυτή η προσπάθεια εντείνεται μετά την υπογραφή της συνθήκης του Βουκουρεστίου (10 Αυγούστου 1913), οπότε κομμάτι της Δυτικής Θράκης επίσημα περιέρχεται στα χέρια των Βουλγάρων και αποχωρούν τα ελληνικά στρατεύματα.

Η Βουλγαρική κατοχή αποδεικνύεται ολέθρια για τους Πομάκους. Χωριά καταστρέφονται, κάτοικοι σφαγιάζονται. Ξεκινώντας από το γεγονός ότι οι Πομάκοι ήταν μουσουλμάνοι έφτασαν σε έναν αποτρόπαιο εκχριστιανισμό, στην προσπάθειά τους να εδραιώσουν στην περιοχή το βουλγαρικό στοιχείο. Η κατάσταση θα αλλάξει μετά τον πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο όπου η Βουλγαρία θα βγει νικημένη και η Δυτική Θράκη θα έρθει σε ελληνική κατοχή. Η συντριπτική πλειοψηφία των Πομάκων εξακολουθεί όμως και ζει στο βουλγαρικό κομμάτι, αφού λόγω των προηγούμενων διωγμών έγιναν πολλές μετακινήσεις πληθυσμού. Έτσι, αναπτύσσουν συγκινητικές πρωτοβουλίες στην προσπάθειά τους να απαλλαχθούν από τους Βούλγαρους και να ενταχθούν στο ελληνικό κράτος. Παράλληλα με τη συνθήκη του Νευγί υπογράφεται ιδιαίτερη συνθήκη μεταξύ Ελλάδας και Βουλγαρίας για εθελουσία μετανάστευση των μειονοτήτων. Οι Πομάκοι ήδη σε προηγούμενο δημοψήφισμα ήδη έχουν δηλώσει την προτίμησή τους στο ελληνικό κράτος. Οι Βούλγαροι μοιάζουν πια να μην αποτελούν κίνδυνο για την ήρεμη ζωή των Πομάκων σε ελληνικό έδαφος.

Τελευταίος σταθμός στην πολυτάραχη πορεία των Πομάκων αποτελεί η Συνθήκη της Λωζάνης. Η Ελλάδα υπέστη τη μικρασιατική καταστροφή και η συνθήκη προβλέπει την ανταλλαγή πληθυσμών ανάμεσα σε Ελλάδα και Τουρκία. Παράλληλα η Συνθήκη της Λωζάνης αναγνωρίζει και εξαιρεί από την ανταλλαγή τις μουσουλμανικές μειονότητες της Θράκης, τους Πομάκους. Αξίζει εδώ να σημειωθεί ότι οι Πομάκοι στη συνθήκη δε χαρακτηρίζονται ως Οθωμανικοί πληθυσμοί, αλλά ως

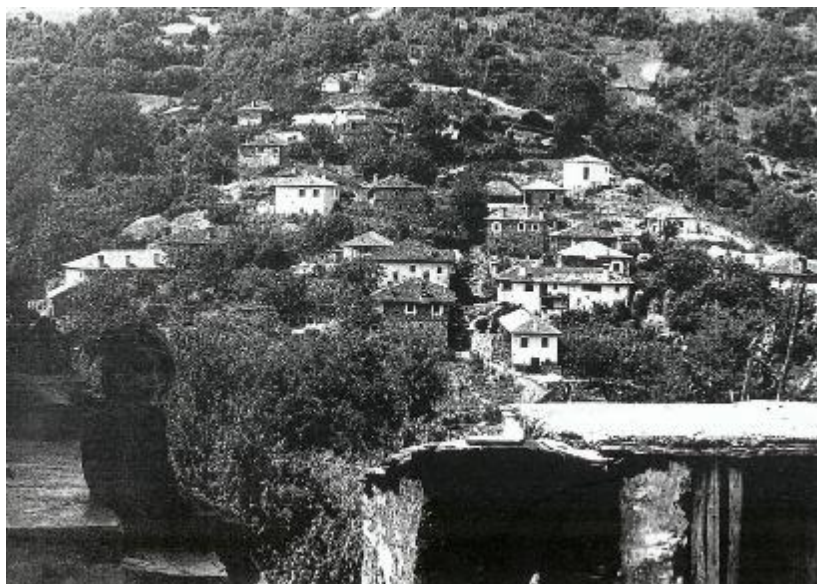
μουσουλμανικοί, πράγμα που σημαίνει ότι δεν υπάρχει καμιά τούρκικη εθνική ταυτότητα.

Οι Πομάκοι της Ελλάδας εξακολουθούν να ζουν βάσει της συνθήκης της Λωζάνης στην περιοχή της Δυτικής Θράκης μέχρι και σήμερα. Βέβαια πρέπει να σημειωθεί ότι πολλοί Πομάκοι σήμερα ζουν σε Βουλγαρικό έδαφος.

Φυσικό Περιβάλλον και Τοποθεσία

Σήμερα, οι Πομάκοι κατοικούν στην ορεινή περιοχή της Δυτικής Θράκης. Υπάρχουν τα χωριά βόρεια της Ξάνθης, με σημαντικό κέντρο τον Εχίνο, τα χωριά βόρεια της Κομοτηνής με κέντρο την Οργάνη και τα χωριά της περιοχής του Ερυθροποτάμιου στον Έβρο. Φυσικά υπάρχουν και διάσπαρτοι σε διάφορες άλλες περιοχές της Θράκης, όπως επίσης πολλοί ζουν μέσα στη Ξάνθη συσπειρωμένοι όμως σε ξεχωριστοί γειτονιά (μαχαλά) (Μ. Γ. Βαρβούνης).

Τα γνωστά μας Πομακοχώρια βρίσκονται σε ορεινές περιοχές. Τα

περισσότερα είναι αραιοκατοικημένα και τα περισσότερα είναι χτισμένα σε επικλινές έδαφος ακριβώς γιατί βρίσκονται μέσα σε ορεινή περιοχή. Ζουν μέσα στη φύση και περιβάλλονται από

πλούσια χλωρίδα και πανίδα και αυτό φυσικά έχει ως αποτέλεσμα τη συστηματική ενασχόλησή τους με τη γεωργία (κυρίως τον καπνό) και την κτηνοτροφία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΟΙ ΠΟΜΑΚΟΙ ΤΗΣ ΘΡΑΚΗΣ

Υλικός Βίος

Με τον όρο υλικός βίος περιγράφεται η υλική υπόσταση των Πομάκων της Θράκης. Τα σπίτια τους, τα έπιπλα και σκεύη καθημερινής χρήσης, οι τροφές τους καθώς και η ενασχόλησή τους με τη γεωργία και την κτηνοτροφία. Μέσα από την περιήγηση στον υλικό βίο τους γίνεται μια προσπάθεια να εντυφώσουμε στην καθημερινότητα των Πομάκων.

Τα σπίτια των Πομάκων είναι πέτρινα, συνήθως διώροφα, με εσωτερική αυλή. Τα σπίτια των Πομάκων είναι έτσι διαμορφωμένα ώστε να τους εξυπηρετούν για τις γεωργικές και κτηνοτροφικές ενασχολήσεις τους. Γι' αυτό και η αυλή συχνά χρησιμοποιείται ως χώρος φύλαξης των ζώων ή το σαλόνι τους ένας μεγάλος χώρος με συνεχή μεγάλα παράθυρα συχνά χρησιμεύει για το άπλωμα και στέγνωμα του καπνού. Τα δωμάτιά τους είναι μικρά με παράθυρα ώστε να μπαίνει φως αλλά να προστατεύονται και από το κρύο. Σε όλα τα σπίτια υπάρχει ένα δωμάτιο για τους ξένους, πράγμα που υποδηλώνει η φιλόξενη φύση τους. Το τζάκι είναι απαραίτητο σε κάθε δωμάτιο, εάν υπολογίσει κανείς το κρύο και τις χαμηλές θερμοκρασίες του βουνού.

Η αρχιτεκτονική των σπιτιών τους είναι ιδιαίτερα απλή με ευθείες γραμμές κάτι που έρχεται σε αντίθεση με τα καμπυλόγραμμα τζαμιά και γενικότερα την ανατολίτικη αρχιτεκτονική. Η απλότητα και η λειτουργικότητα είναι το χαρακτηριστικό των σπιτιών των Πομάκων. Τα χρώματα που χρησιμοποιούν ποικίλουν από περιοχή σε περιοχή. Κυριαρχούν όμως το άσπρο χρώμα για το εξωτερικό του σπιτιού και το πράσινο, που είναι το ιερό χρώμα των μουσουλμάνων. Ανάμεσα στα χαμηλά σπίτια ξεχωρίζει μόνο ο μιναρές, ο οποίος ξεπροβάλλει επιβλητικός και μοιάζει σαν να έχει την επιστασία όλου του χωριού.

Έπιπλα σχεδόν δεν υπάρχουν. Η εσωτερική διακόσμηση των σπιτιών τους είναι λιτή και απέριτη. Υπάρχουν πολλά χαλιά και χράμια. Μόνο στα σπίτια

εξεχόντων προσώπων, που διετέλεσαν πάρεδροι ή πρόεδροι του χωριού υπάρχουν σοφράδες, δηλαδή, χαμηλά ξύλινα στρογγυλά τραπέζια, καρέκλες και ντιβάνια τα οποία όμως περισσότερο τα έχουν για τους έλληνες επισκέπτες. Τα σκεύη τους είναι επίσης λιγιστά συνήθως χάλκινα ή αλουμίνια. Σε αυτό το σημείο αξίζει να σημειώσει κανείς τη χαρακτηριστική μεγάλη ξύλινη ντουλάπα, που συναντούμε στα σπίτια των Πομάκων. Η ντουλάπα αυτή αποτελείται από τρία μέρη. Τα δύο από αυτά χρησιμεύουν για αποθήκευση σκευών, αντικειμένων ή και ρούχων της οικογένειας και το τρίτο μέρος το χρησιμοποιούν ως λουτρό καθαριότητας.

Οι Πομάκοι στο σύνολό τους τρέφονται με προϊόντα που παράγει ο τόπος τους. Μπορούμε να πούμε ότι υπάρχει οικοτεχνική οργάνωση. Τα τελευταία χρόνια βέβαια τρέφονται και με προϊόντα του εμπορίου. Η διατροφή τους είναι πλούσια σε οτιδήποτε παράγει η γη τους, πατάτες, φασόλια, κρεμμύδια, αραβόσιτο αλλά και ό,τι προσφέρουν τα ζώα, κρέας, γάλα, γιαούρτι. Το βούτυρο είναι ένα συστατικό που περιέχεται σχεδόν σε όλα τα φαγητά τους, αν και τα τελευταία χρόνια χρησιμοποιούν πολύ και το ελαιόλαδο. Επίσης έχουν πλέον αντικαταστήσει το ψωμί από καλαμπόκι με λευκό οικιακό ψωμί. Και η διατροφή τους είναι λιτή καθώς μαγειρεύουν με τα άκρως απαραίτητα συστατικά και διαφέρουν και σε αυτό το σημείο από τη βαριά και πικάντικη ανατολίτικη κουζίνα.

Όπως είναι φυσικό οι μετεωρολογικές και κλιματολογικές συνθήκες επηρεάζουν τις καλλιέργειες των Πομάκων. Είναι στενά συνδεδεμένοι με τη γη τους. Για το λόγο αυτό κρατούν και πολλές γιορτές και εθιμοτυπικά, κυρίως κατά την περίοδο των Μπαϊραμιών, της ιερής γιορτής των μουσουλμάνων, για να εξευμενίσουν τις δυνάμεις της φύσης. Επίσης, ως άλλοι οιωνοσκόποι, για την πρόγνωση του καιρού χρησιμοποιούν τη σπλήνα σφαγμένου ζώου. Η καλλιέργεια της γης ξεκινά και πάλι με μια γιορτή αντίστοιχη προς τη γιορτή της Πρωτομαγιάς. Το προϊόν που κυρίως καλλιεργούν, εκτός από αυτά που καλλιεργούν για βρώση είναι ο καπνός. Σχεδόν όλα τα Πομακοχώρια ασχολούνται με τη δύσκολη καλλιέργεια του καπνού. Για τη δύσκολη αυτή καλλιέργεια συνήθως δουλεύουν ομαδικά με πνεύμα συνεργασίας ανάμεσα σε δυο ή τρεις οικογένειες οι οποίες εργάζονται μαζί.

Εκτός από τη γεωργία οι Πομάκοι ασχολούνται και με τη κτηνοτροφία. Και πάλι η εκτροφή των ζώων ευλογείται από διάφορες ιερές γιορτές που διοργανώνονται. Εκτρέφουν συνήθως κατσίκια, πρόβατα αλλά και μοσχάρια. Η ίδια συνεργασία που τηρείται στην καλλιέργεια της γης, υπάρχει και στην εκτροφή των ζώων. Οι Πομάκοι δρουν και ζουν ομαδικά δίνοντας απόλυτη προτεραιότητα στην

οικογένεια και στην ευρύτερη ομάδα του χωριού τους. Φυσικά καθώς περνούν τα χρόνια και εξελίσσονται παράλληλα και οι Πομάκοι, όπως παρατηρούν οι μελετητές, οι ομαδικές αυτές συνήθειες έχουν μεταβληθεί. (Μ. Γ. Βαρβούνης)

Κοινωνικός βίος

Τεράστιο ενδιαφέρον συγκεντρώνει η κοινωνική οργάνωση των Πομάκων. Είναι ένας λαός κατά βάση φιλήσυχος και ειρηνικός, γι' αυτό και στα χωριά τους επικρατεί ησυχία και γαλήνη και σπάνια ακούει κανείς διαπληκτισμούς και φασαρίες. Οι ίδιοι απολαμβάνουν αυτήν την ηρεμία και την ησυχία και

διασκεδάζουν σχεδόν αποκλειστικά στις θρησκευτικές τους γιορτές, που γίνονται όλο το χρόνο. Το χωριό διοικείται από τον πρόεδρο της κοινότητας.

Οι οικογένειες των Πομάκων είναι πυρηνικές και κατά βάση αυστηρά πατριαρχικές, αν και τα τελευταία χρόνια παρατηρείται μια ανεπαίσθητη καλυτέρευση στη θέση της γυναίκας μέσα στην οικογένεια. Μέσα στην οικογένεια παραδοσιακά το βάρος της ανατροφής πέφτει στα αγόρια και λιγότερο στα κορίτσια. Αξίζει να σημειωθεί ότι μέχρι σχετικά πρόσφατα, τη δεκαετία του '50, τα κορίτσια δε φοιτούσαν κανονικά στα σχολεία μαζί με τα αγόρια, αλλά διδάσκονταν αποκλειστικά και μόνο το κοράνι μετά από απαίτηση των γονιών. Σήμερα βέβαια, αυτό έχει αλλάξει. Τα κορίτσια φοιτούν κανονικά στο δημοτικό σχολείο τουλάχιστον μέχρι τα δέκατο ή ενδέκατο έτος της ηλικίας τους. Οι συχνές μετακινήσεις άλλωστε λόγω της ενασχόλησης της οικογένειας με τη γεωργία και κτηνοτροφία, εμποδίζουν την κανονική φοίτηση των παιδιών στο σχολείο. Ανάμεσα στις οικογένειες του χωριού υπάρχει κλίμα αλληλοβοήθειας και αλληλοϋποστήριξης.

Η γέννηση, η κηδεία και ο γάμος στα χωριά των Πομάκων είναι κοινωνικά και συλλογικά φαινόμενα. Για κάθε μια από αυτές τις περιπτώσεις τηρούνται εθιμικά και συγκεκριμένες τελετουργίες. Ο γάμος για παράδειγμα γίνεται με προξενιό. Ο προξενητής αναλαμβάνει να φέρει σε επαφή τις δυο οικογένειες και αν όλοι συμφωνούν τότε γίνεται ο αρραβώνας (nikah : στεφάνι). Επίσης ορίζεται αποζημίωση από το γαμπρό προς τη νύφη σε περίπτωση διαζυγίου ως αντάλλαγμα για την απώλεια της παρθενίας της κοπέλας. Η τελετουργία του γάμου κρατά σχεδόν τρεις μέρες, από Τετάρτη έως Παρασκευή. Υπάρχει συγκεκριμένο πρωτόκολλο και εθιμικές διαδικασίες που τηρούνται για την ολοκλήρωση του μυστηρίου του γάμου. Αντίστοιχα με το γάμο τηρούνται σχετικά εθιμοτυπικά και για της υπόλοιπες εκδηλώσεις του βίου των Πομάκων, όπως είναι η γέννηση και ο θάνατος.

Όσον αφορά τη διοίκηση του χωριού, όπως προαναφέρθηκε ασκείται από τον εκλεγμένο πρόεδρο του χωριού (Mouktari), αλλά και από τη Δημογεροντία, τη Σχολική Επιτροπή και την Επιτροπή του τζαμιού (Imami, και Hotza). Η διοίκηση που ασκείται είναι στενά δεμένη με το εθιμικό του δίκαιο και της συνήθειές του. Για παράδειγμα οι διαφορές του λύνονται σιωπηρά ή στη συνέλευση του χωριού στην οποία πρωτοστατεί ο Mouktaris και οι αποφάσεις τηρούνται από όλους και με ευλάβεια. Στην κοινωνική τους οργάνωση το μεγαλύτερο βάρος πέφτει στη θρησκεία και στην τήρηση των αρχών του Κορανίου. Οι διάφορες πληροφορίες, ανακοινώσεις, προσκλήσεις του χωριού γίνονται από τον ισόβιο κήρυκα, ο οποίος απαλλάσσεται

από άλλη εργασία. Παλιότερα οι ανακοινώσεις αυτές γινόταν από το μιναρέ, αλλά πλέον σε πολλά χωριά έχουν εγκαταστήσει μεγάφωνα.

Η ζωή των Πομάκων είναι οργανωμένη φυλετικά. Η θέση του άντρα και της γυναίκας είναι σαφώς προκαθορισμένη παρόλο που τα τελευταία χρόνια υπάρχουν κάποιες μικρές αλλαγές ως προς τη θέση της γυναίκας. Οι άντρας είναι και αδιαφιλονίκητος αρχηγός της οικογενείας. Αυτός αποφασίζει για όλα, υποδέχεται τους ξένους στον οντά ενώ ακόμα και τα παιδιά του έχουν ελάχιστες επαφές μαζί του. Για παράδειγμα ο γιος και ο πατέρας δεν κάθονται μαζί στο ίδιο τραπέζι. Κυκλοφορούν ελεύθερα στο χωριό και μοιράζουν τις ώρες της ημέρας τους στο χωράφι, στο τζαμί και στο καφενείο. Αξίζει να σημειωθεί ότι επισκέπτονται το τζαμί τουλάχιστον πέντε φορές την ημέρα. Είναι ολιγομίλητοι, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι είναι εχθρικοί. Στις σχέσεις τους με τους ξένους είναι επιφυλακτικοί, εάν όμως νιώσουν εμπιστοσύνη ανοίγουν την καρδιά τους. Παλαιότερα η ενδυμασία τους ήταν παραδοσιακή με τις διάφορες παραλλαγές της από τόπο σε τόπο που αποτελούταν από γιλέκο και βράκα. Σήμερα βέβαια, οι άντρες ντύνονται εξευρωπαϊσμένα. Ως έλληνες υπήκοοι, υπηρετούν στο στρατό και αυτό τους δίνει την ευκαιρία να γνωρίσουν άλλους τόπους και συνήθειες και να διευρύνουν τους ορίζοντές τους, αλλά πάντα παραμένουν σταθεροί στις αρχές της δικής τους κοινωνικής οργάνωσης και θρησκείας.

Από την άλλη πλευρά η θέση της γυναίκας είναι εντελώς διαφορετική. Αυτό κατά βάση ορίζεται από τη θρησκεία τους. Στην οικογένεια είναι αφανής, χωρίς καμιά εξουσία και είναι βασική της υποχρέωση να τεκνοποιεί και ικανοποιεί όλες τις επιθυμίες του συζύγου ακόμα και πριν καν ο ίδιος το ζητήσει. Ακολουθεί πιστά οποιεσδήποτε οδηγίες ή προσταγές εφόσον επάνω της πάντα βαραίνει η απειλή της αποπομπής της από την οικογένεια και κατ' επέκταση το διασυρμό της. Η ζωή τους είναι τόσο περιορισμένη ώστε αποτελεί φυσικό φαινόμενο το γεγονός ότι και οι ίδιες στενοχωριούνται εάν γεννήσουν κορίτσι.

Δουλεύουν μαζί με τους άντρες στα χωράφια σε όλες τις δουλειές, απαγορεύεται να καβαλήσουν κάποιο ζώο παρά μόνο όταν είναι άρρωστες. Από την πατρική της οικογένεια μεταπηδά κατευθείαν στην οικογένεια του άντρα της. Απαγορεύεται να μπαίνει σε τζαμί ή σε καφενείο και κυκλοφορεί μέσα στο χωριό μόνο όταν έχει κάποια συγκεκριμένη δουλειά, ποτέ χωρίς λόγο και πάντοτε συνοδευόμενη από άλλες γυναίκες. Δεν ταξιδεύει μόνη της ποτέ και δεν ανοίγει το πρόσωπό της μπροστά σε ξένο είτε αυτός είναι άντρας είτε γυναίκα. Απαγορεύεται να

συνοδέψει την κηδεία του άντρα της ή των παιδιών της και δεν επισκέπτεται ποτέ τον τάφο τους. Η μοναδική εξουσία που της αναγνωρίζεται είναι όταν γίνει πεθερά στη νύφη της.

Η ενδυμασία της είναι διαφορετική από χωριό σε χωριό και από γυναίκα σε γυναίκα. Απαραίτητη βέβαια είναι η μαντίλα που φορούν στο κεφάλι και με αυτήν καλύπτουν όλο σχεδόν το πρόσωπο. Τα φορέματά της ποικίλουν σε σχέδια και σε χρώματα αλλά οπωσδήποτε καλύπτουν ολόκληρο το σώμα και δε αφήνουν να φανεί ίχνος δέρματος από το λαιμό μέχρι τις πατούσες.

Το τραγούδι είναι στενά συνδεδεμένο με τη ζωή της Πομάκας. Η κλειστή και περιορισμένη ζωή της, η απόλυτη εξάρτησή της από τους άντρες του χωριού και η στέρηση εξωτερίκευσης οποιουδήποτε συναισθήματος ή επιθυμίας οδηγεί στο να γίνει το τραγούδι τους η μοναδική τους επαφή με τον έξω κόσμο. Τα τελευταία χρόνια φυσικά παρατηρούνται κάποιες μικρές αλλαγές, όχι τόσο στη θέση της αλλά περισσότερο στην ενδυμασία της. Πολλές νέες γυναίκες έχουν πλέον βγάλει το «φερετζέ» και φορούν ένα μαντώ, όπως στην παραδοσιακή ελληνική ενδυμασία. Η γυναίκα Πομάκα όμως είναι περισσότερο κτήμα και μηχανή παρά άνθρωπος.

Στενά δεμένη με την πομάκινη κοινωνική οργάνωση είναι η φιλοξενία. Όπως προαναφέρθηκε κάθε σπίτι έχει ένα ξεχωριστό δωμάτιο για τους ξένους. Η φιλοξενία τους ορίζεται επίσης από εθιμικές τελετουργίες και γιορτές ειδικά όταν πρόκειται να φιλοξενηθούν ομάδες ξένων. Οι Πομάκοι ανοίγουν τα σπίτια τους και προσφέρονται στους ξένους, αν και πάλι είναι ολιγομίλητοι, αλλά φροντίζουν ώστε οι ξένοι τους να είναι άνετα όσο καιρό βρίσκονται στον τόπο τους.

Σε γενικές γραμμές η κοινωνική οργάνωση των Πομάκων είναι ιδιαίτερα κλειστή, παραδοσιακή και πατριαρχική. Σχεδόν τα πάντα κατευθύνονται από τη θρησκεία τους και το εθιμικό δίκαιο.

Πνευματικός Βίος

Η γλώσσα των Πομάκων είναι ένα ιδίωμα με ελληνικά, θρακικά, τούρκικα και σλάβικα στοιχεία. Όπως αναφέρθηκε σε προηγούμενο κεφάλαιο της εργασίας, η μακραίωνη καταπίεση των Πομάκων από Τούρκους και Βούλγαρους είχε σαν αποτέλεσμα να επέλθουν αλλαγές στην αρχαία τους γλώσσα και να απομακρυνθούν κατά πολύ από αυτήν. Το ελληνικό στοιχείο στη γλώσσα τους είναι έντονο :

Ergate : εργάτης

Diavol : διάβολος

Drum : δρόμος.

Η γλώσσα τους είναι κατά βάση προφορική. Τα τελευταία όμως χρόνια παρατηρείται μια πληθώρα λεξικών και γραμματικών βιβλίων που αποτυπώνουν τη γλώσσα των Πομάκων με ελληνικά ή λατινικά γράμματα. Η λογοτεχνική τους παραγωγή είναι δημόδης και προφορική καθώς οι ίδιοι δεν παράγουν λογοτεχνικό έργο, αλλά μεταφέρουν τα πονήματά του προφορικά και από στόμα σε στόμα. Και σ' αυτό υπάρχει πλέον μια καταγραφή των πομάκικων δημοτικών τραγουδιών και μύθων.

Στο σχολείο τα παιδιά δεν μαθαίνουν τη μητρική τους γλώσσα. Μαθαίνουν διάφορες άλλες γλώσσες πράγμα που οδηγεί σε μια σύγχυση η οποία αποτελεί μέσο εκμετάλλευσης των Πομάκων από τους Τούρκους για πολιτικούς σκοπούς. Διδάσκονται τα αράβικα αποκλειστικά κατά τη μελέτη του Κορανίου χωρίς όμως να μπορούν να γράφουν και να διαβάζουν σε αυτή τη γλώσσα. Μαθαίνουν την

τούρκικη γλώσσα για να διαβάζουν άλλα θρησκευτικά βιβλία, και μάλιστα διδάσκονται και την παλιά και τη νέα τούρκικη γλώσσα. Τέλος μαθαίνουν ελληνικά για τα κύρια μαθήματα του σχολείου τους η οποία είναι ιδιαίτερα συγγενής με τη μητρική τους. Το γεγονός ότι τα παιδιά δε διδάσκονται ποτέ τη μητρική γλώσσα τους και αυτήν που χρησιμοποιούν στον προφορικό λόγο, εξηγεί ως ένα σημείο την εσωστρέφεια των Πομάκων και την προσπάθεια της Τουρκίας να εμφυσήσουν στους Πομάκους τουρκική συνείδηση και εθνική ενοποίηση ξεκινώντας από το απλό δεδομένο ότι είναι μουσουλμάνοι. Χαρακτηριστικό είναι ότι για το σχολείο οι Πομάκοι χρησιμοποιούν τη λέξη *Metsiten* που σημαίνει σχολείο, αλλά και τζαμί.

Παλαιότερα υπήρχε μεγάλο ποσοστό αναλφάβητων Πομάκων κάτι που σταδιακά πλέον μειώθηκε αισθητά. Τα μειονοτικά σχολεία των Πομάκων έχουν ιδιαίτερα χαρακτηριστικά. Υπάρχουν δάσκαλοι από το ελληνικό κράτος σταλμένοι αλλά και Τούρκοι σταλμένοι από το τουρκικό κράτος, για να εξασφαλίζουν τα δικαιώματα της μειονότητας. Η αλήθεια είναι πως πολλές φορές οι δάσκαλοι αυτοί είναι όργανα της τούρκικης προπαγάνδας. Αν αυτό συνδυαστεί με το γεγονός ότι για ιδιαίτερους λόγους που προαναφέρθηκαν το σχολικό έτος μειώνεται κατά πολύ μπορούμε να διαπιστώσουμε ότι η προσφορά παιδείας στους Πομάκους είναι ελλιπής.

Η όλη εκπαιδευτική τους διαδικασία βασίζεται στη θρησκεία τους και στο Κοράνι. Οι δαπάνες για τη συντήρηση και λειτουργία του σχολείου αναλαμβάνουν όλοι οι κάτοικοι του χωριού. Αυτό αποτελεί ένα μελανό σημείο στην εκπαίδευση που προσφέρεται στους Πομάκους. Ακολουθούν το ελληνικό και το μουσουλμανικό εορτολόγιο και έτσι μειώνεται ακόμα περισσότερο ο χρόνος διεξαγωγής των μαθημάτων. Παρόλα αυτά σήμερα υπάρχουν Πομάκοι που σπουδάζουν στα ελληνικά αλλά και στα τούρκικα πανεπιστήμια.

Όλη τους η πνευματική ζωή εκπορεύεται από τον μουσουλμανισμό. Η θρησκευτική παράδοσή τους είναι ιδιαίτερα ισχυρή και οι Πομάκοι είναι προσηλωμένοι σε αυτή. Οι μεγάλες θρησκευτικές γιορτές των Πομάκων είναι το *Ramazan Bairam* και το *Kourban Bairam* που είναι κινητές γιορτές. Νηστεύουν έναν ολόκληρο μήνα από το πρωί μέχρι τη δύση του ηλίου. Η νηστεία τους δεν είναι μόνο στο φαγητό, αλλά ούτε τρώνε, ούτε πίνουν τίποτα, ούτε νερό, δεν καπνίζουν, δε συνευρίσκονται με γυναίκες και γενικά αποφεύγουν όλες τις επίγειες απολαύσεις, μέχρι τη δύση του ηλίου. Η Παρασκευή είναι η επίσημη μέρα αργίας τους την οποία αφιερώνουν στην προσευχή.

Οι Πομάκοι είναι ένας λαός πλούσιος σε λαϊκές δοξασίες και προλήψεις. Για παράδειγμα το λάλημα του κόκορα στην αυλή του σπιτιού σημαίνει

ότι έρχονται επισκέψεις ή όταν λαλεί κουκουβάγια στο τζάκι του σπιτιού που έχει άρρωστο άνθρωπο, αυτός θα πεθάνει (Μ. Γ. Βαρβούνης). Όπως έχει προαναφερθεί ακόμα και η πρόγνωση του καιρού γίνεται με σημάδια. Πιστεύουν στους δαίμονες οι οποίοι είναι αόρατοι και πανταχού παρόντες και παραμονεύουν για να παρασύρουν τον άνθρωπο έξω από το δρόμο του θεού. Επίσης πιστεύουν στα φαντάσματα, τα οποία είναι ψυχές κακών

ανθρώπων οι οποίες περιφέρονται τις νύχτες για να κάνουν κακό στους ζωντανούς. Πιστεύουν πολύ στη μαγεία και στα διάφορα φυλαχτά που τους προμηθεύουν για να ξορκίσουν το κακό. Μπορεί στις συζητήσεις τους να κρατούν σε θεωρητικό επίπεδο μια επιφυλακτική στάση απέναντι στη μαγεία αλλά πολύ συχνά καταφεύγουν και σ' αυτή για να λυτρωθούν από κάποια αρρώστια ή να πετύχουν ερωτικά σχέδια.

Παλαιότερα οι Πομάκοι δε ζητούσαν ποτέ τη συνδρομή γιατρού στις αρρώστιες τους ή στις αρρώστιες των ζώων τους. Για πολλές μάλιστα δεκαετίες οι Πομάκοι ταλαιπωρούνταν και πέθαιναν από αφροδίσια νοσήματα και κυρίως από σύφιλη. Ανέθεταν τη θεραπεία σε κάποιον μάγο με βότανα και γιατροσόφια. Σήμερα φυσικά αυτό το φαινόμενο δεν υπάρχει τουλάχιστον σε τέτοια έκταση. Εξακολουθούν βέβαια και πιστεύουν σε όλα αυτά τα γιατροσόφια, καθώς προείπαμε είναι ένας βαθιά

δεισιδαίμονας λαός αλλά δεν απορρίπτουν την ιατρική βοήθεια. Ιδιαίτερα για τα ψυχικά νοσήματα εξακολουθούν να είναι δύσπιστοι απέναντι στην ιατρική επιστήμη. Πάντως στη συντριπτική πλειοψηφία των περιστατικών παράλληλα με τις δικές τους μεθόδους ζητούν την ιατρική ή κτηνιατρική βοήθεια.

Όλος αυτός ο πλούτος από λαϊκές δοξασίες και παραδόσεις, οι μύθοι και τα δημοτικά τραγούδια των Πομάκων σήμερα έχουν καταγραφεί από μελετητές, καθώς προαναφέρθηκε ότι οι ίδιοι οι Πομάκοι στην πλειοψηφία τους δε γράφουν και δεν παράγουν λογοτεχνικό και συγγραφικό έργο. Χαρακτηριστικά είναι τα παραμύθια τους που έχουν αναφορά στις περιπέτειες του γνωστού Nasdradin Hotza με περιπαιχτικό και καυστικό περιεχόμενο. Τα δημοτικά τραγούδια των Πομάκων έχουν καταγραφεί από τον Π. Θεοχαρίδη σε μια προσπάθεια να διασωθούν από το πέρασμα του καιρού αλλά και την έντεχνη προπαγάνδα σε βάρος της γλώσσας τους και της εθνικής τους προέλευσης και παράδοσης. Αποσπάσματα από τη λαϊκή παράδοση των Πομάκων βρίσκονται στο παράρτημα της παρούσας εργασίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

Η ΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΠΟΜΑΚΟΥΣ

Η στάση των Ελλήνων Χριστιανών προς τους Πομάκους

Οι Πομάκοι είναι όπως είδαμε, ένας λαός ο οποίος για πολλά χρόνια ζει απομονωμένος στις ορεινές περιοχές της Θράκης. Η κλειστή δομή της κοινωνίας τους και κυρίως το γεγονός ότι είναι μουσουλμάνοι τους κρατά αποκλεισμένους από την υπόλοιπη Ελλάδα. Τα τελευταία χρόνια βέβαια παρατηρείται ένα μεταναστευτικό ρεύμα των Πομάκων μέσα στα αστικά κέντρα, π.χ Ξάνθη ή Κομοτηνή, γεγονός που έφερε τους δυο λαούς πιο κοντά. Παρόλα αυτά σε γενικές γραμμές η στάση των ελλήνων χριστιανών είναι ακόμα και σήμερα επιφυλακτική.

Εκτός από το θρησκευτικό ζήτημα και τις διαφορές που παρουσιάζουν σε ήθη, έθιμα και παραδόσεις η στάση των ελλήνων χριστιανών απέναντι στους Πομάκους σηματοδοτείται και από το γεγονός ότι λόγω θρησκείας ταυτίζονται με τους Τούρκους. Άλλωστε είναι χρόνια και πιεστική η τούρκικη προπαγάνδα και η προσπάθεια αλλαγής της εθνικής συνείδησης των Πομάκων και ο προσεταιρισμός τους στην Τουρκία. Αυτό από μόνο του δημιουργεί μια αμηχανία στον ελληνικό χριστιανικό πληθυσμό.

Για τους Έλληνες που δε ζουν κοντά στην περιοχή της Θράκης, οι Πομάκοι είναι «μουσουλμανική μειονότητα» ξεχασμένη και απομακρυσμένη. Ελάχιστα πράγματα γνωρίζουμε για τους Πομάκους, την ιστορία τους και τον πολιτισμό τους και έτσι η ταύτισή τους λόγω θρησκείας με τους τούρκους είναι πιο εύκολη. Εφόσον ο μουσουλμανισμός για τον μέσο Έλληνα ταυτίζεται με τον Τούρκο, έτσι και οι Πομάκοι ακόμα και αν γνωρίζουμε ότι δεν είναι τούρκικης καταγωγής ταυτίζονται με τους Τούρκους.

Ένα ακόμα στοιχείο που προσθέτει στην αμήχανη στάση των Ελλήνων απέναντι στους Πομάκους είναι η γλώσσα. Η γλώσσα των Πομάκων είναι ένα κράμα,

όπως προαναφέρθηκε, ελληνικών, θρακικών, σλάβικων και τούρκικων λέξεων, το οποίο ξενίζει και κράτα σε απόσταση τους Πομάκους, ακόμα και αυτούς που ζουν στα αστικά κέντρα, από τους έλληνες χριστιανούς. Τα ελληνικά που μαθαίνουν στο σχολείο είναι ελλιπή και εφόσον δεν είναι η μητρική τους γλώσσα, φαίνονται ως «άλλοι». Η διαφορετικότητα πάντα συνιστά μια αποστασιοποίηση είτε την αξιολογούμε θετικά είτε αρνητικά.

Η στάση των ελλήνων χριστιανών άρα απέναντι στους Πομάκους, και ιδιαίτερα όσων δεν έρχονται σε άμεση επαφή μαζί τους είναι από αδιάφορη έως επιφυλακτική και αρνητική. Παρόλο που θεσμικά είναι έλληνες πολίτες με ίδια δικαιώματα και υποχρεώσεις δεν αντιμετωπίζονται ως ίσα μέλη ενός κράτους στις καθημερινές τους συναλλαγές. Επιπρόσθετα η ταύτισή τους με τους μειονοτικούς Τούρκους της Ελλάδας δυσχεραίνει ιδιαίτερα την αντίληψη που διαμορφώνεται για το λαό των Πομάκων.

Τα ήθη και τα έθιμά τους έχουν τον αέρα της Ανατολής, συμβολίζουν το μυστήριο, το γοητευτικό αλλά συνάμα και τι περίεργο και το οπισθοδρομικό και καθυστερημένο. Πολύ μακριά από την εξευρωπαϊσμένη Ελλάδα παρουσιάζονται στην καθημερινή συνείδηση των Ελλήνων χριστιανών ως ένας άλλος λαός που ζει απλώς κάτω από την ίδια στέγη, χωρίς να γίνεται προσέγγιση ούτε από τη μια ούτε από την άλλη πλευρά.

Ένα αισιόδοξο στοιχείο είναι οι αλλαγές που έχουν έρθει μέσα στο Πομάκικο λαό και σιγά σιγά οι νεότερες γενιές θα έρθουν πιο κοντά και θα λύσουν την παρεξήγηση που δημιουργήθηκε μεταξύ Ελλήνων και Πομάκων. Η αντίληψη ότι οι Πομάκοι είναι ένας απολίτιστος, ορεσίβιος, ίσως και βάρβαρος λαός αλλάζει καθώς οι Πομάκοι ήδη ζουν και εργάζονται μέσα στα αστικά κέντρα, μορφώνονται και σπουδάζουν στα ελληνικά πανεπιστήμια, έστω και σε μικρό ακόμα βαθμό.

Συμπερασματικά, μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι ο χρόνιος αποκλεισμός των Πομάκων στις ορεινές περιοχές, η μουσουλμανική τους θρησκεία, οι διαφορετικές παραδόσεις τους, η τούρκικη προπαγάνδα και η κλειστή κοινωνική τους οργάνωση, οδήγησε τους έλληνες χριστιανούς, κυρίως σε όσους δε ζουν στη Θράκη να κρατούν μια θετική, αλλά επιφυλακτική ή και αδιάφορη στάση απέναντι στον πομάκικο λαό. Για την πλειοψηφία της Ελλήνων οι Πομάκοι δε ζουν ανάμεσα μας, είναι μια «μειονότητα». Όσο όμως οι κοινωνικές συνθήκες αλλάζουν θα επέλθει μια καλύτερη γνωριμία των λαών. Εντυπωσιακό επίσης είναι το γεγονός ότι όλο και περισσότεροι επιστήμονες από διάφορους κλάδους, μελετούν και ενημερώνουν τον

ελληνικό πληθυσμό για τους Πομάκους σε μια προσπάθεια να σπάσει αυτή η σιωπή και να αλλάξει η στάση των ελλήνων χριστιανών προς το θετικότερο.

Η στάση των κατοίκων της Θράκης ειδικότερα.

Σε προηγούμενη ενότητα παρουσιάστηκε η γενικότερη στάση των ελλήνων χριστιανών απέναντι στους Πομάκους. Οι περισσότεροι δεν βρίσκονται σε άμεση επαφή με τους Πομάκους. Γι' αυτό και αξίζει ιδιαίτερα να μελετηθεί η στάση των κατοίκων της Θράκης ειδικότερα, ο οποίοι ζουν μαζί με τους Πομάκους και έρχονται σε άμεση επαφή.

Τα παλαιότερα χρόνια η απομόνωση των Πομάκων στα ορεινά έδινε την εντύπωση ότι πρόκειται για έναν απολίτιστο λαό, μουσουλμανικό και στενά συνδεδεμένο στη συνείδηση των κατοίκων με τους Τούρκους και την τούρκικη μουσουλμανική μειονότητα της Θράκης.

Οι Πομάκοι πλέον εκτός από τα γνωστά μας Πομακοχώρια ζουν μέσα στις πόλεις, όπως στη Ξάνθη και στην Κομοτηνή. Ζουν σε ξεχωριστούς μαχαλάδες και από τους Έλληνες και από τους Τούρκους. Η περιβολή και η ενδυμασία τους, η θρησκεία τους και η γλώσσα τους που είναι πλούσια σε τουρκικά στοιχεία είναι στοιχεία βάση των οποίων οι κάτοικοι της Θράκης τους ταυτίζουν με την τουρκική μειονότητα. Δεν χαίρουν ίσης μεταχείρισης με τους υπόλοιπους Έλληνες ούτε και είναι ενταγμένοι την τοπική κοινωνία. Ας πάρουμε για παράδειγμα το εργασιακό. Είναι οι χειρότερα αμειβόμενοι ανειδίκευτοι εργάτες, συχνότατα θύματα χρόνιας ανεργίας και γενικά αποτελούν το βοηθητικό εργατικό δυναμικό της περιοχής. Αυτό δίνει την εντύπωση ότι οι κάτοικοι της Θράκης μάλλον τους τοποθετούν στο περιθώριο της κοινωνικής τους οργάνωσης και μάλιστα σχεδόν στο ίδιο επίπεδο με την τούρκικη μειονότητα.

Η σύγκλιση των δυο λαών, παρά το γεγονός ότι ζουν μαζί πλέον δεν έχει επέλθει. Χωρίς να σημαίνει ότι υπάρχει εχθρότητα ανάμεσα στους Θρακιώτες και στους Πομάκους, οι Πομάκοι βρίσκονται στο περιθώριο της κοινωνικής ζωής, της εργασίας, της εκπαίδευσης και αποτελούν μέσα στην πόλη «νησίδες άλλου πολιτισμού» διαφορετικού και ξένου προς τον ελληνικό. Αυτή η διαφορετικότητα και πάλι δεν έχει εντελώς θετική αξιολόγηση αλλά μάλλον περισσότερο γραφική. Θεωρούνται μάλλον οπισθοδρομικοί και γραφικοί εφόσον οι συνήθειές τους απέχουν των ελληνικών και ξενίζουν. Για παράδειγμα η δομή της πομάκινης οικογένειας,

παρά τις αλλαγές έχει μείνει κατά βάση πατριαρχική και αυτό έρχεται σε αντίφαση με την πυρηνική ελληνική οικογένεια η οποία, όσο πατριαρχική δομή και αν έχει σίγουρα είναι περισσότερη ανοιχτή. Η αντίφαση αυτή ακόμα και αν δεν οδηγεί σε αρνητική στάση δημιουργεί στερεότυπες αντιλήψεις και βοηθάει ώστε να χαρακτηριστούν ως περίεργοι και αλλότριοι.

Και μόνο το γεγονός ότι ζουν συγκεντρωμένοι σε ένα σημείο της πόλης, το οποίο θεωρείται οικονομικά και κοινωνικά υποδεέστερο φτάνει για να καταλάβει κανείς ότι ακόμα και σήμερα οι έλληνες της Θράκης δεν έχουν έρθει σε πραγματική επαφή με τους Πομάκους πέρα από προκαταλήψεις και στερεότυπα.

Σε επιστημονικό επίπεδο γίνεται μια προσπάθεια γνωριμίας των δυο λαών και μελέτης των Πομάκων ώστε το διαφορετικό να πάψει πλέον να ταυτίζεται με το αρνητικό. Υπάρχει πλέον πληθώρα κειμένων και μελετών για τη γλώσσα και την καταγωγή των Πομάκων ώστε να πάψει η σύνδεσή τους με την τούρκικη μειονότητα και να τους αποδοθούν τα πραγματικά τους χαρακτηριστικά. Ωστόσο οι συνειδήσεις και οι προκαταλήψεις δεν αλλάζουν τόσο εύκολα και σίγουρα όχι μόνο μέσα από έρευνες και μελέτες. Βρισκόμαστε ίσως ακόμα στο στάδιο γνωριμίας των δυο λαών και στο άνοιγμα τους προς μια κοινή πορεία, πέρα από στερεότυπα και αποκλείσεις.

Η στάση του Ελληνικού Κράτους

Η στάση του ελληνικού κράτους απέναντι στους Πομάκους δεν είναι εύκολο να προσδιοριστεί. Είναι ένα ζήτημα βαθιά πολιτικό και συνδέεται άμεσα με τις ελληνοτουρκικές σχέσεις σε επίπεδο εξωτερικής πολιτικής, αλλά και στη στάση γενικότερα του ελληνικού κράτους απέναντι στις παραμεθόριες περιοχές σε επίπεδο εξωτερικής πολιτικής.

Κατ' αρχήν ήδη από τη Συνθήκη της Λωζάνης οι Πομάκοι χαρακτηρίζονται ως μουσουλμανική μειονότητα και ως τέτοια προστατεύεται από Συνθήκες για τα ανθρώπινα δικαιώματα. Η στάση του Ελληνικού κράτους θεσμικά απέναντι στα δικαιώματα των μειονοτήτων ήταν θετική αν και αργή. Αυτό σημαίνει ότι δεν καταπατήθηκαν βασικά τους δικαιώματα, όπως αυτό της άσκησης των θρησκευτικών τους καθηκόντων ή της διατήρησης της γλώσσας τους. Αλλά ούτως ή άλλως οι Πομάκοι ζούσαν αποκλεισμένοι στα ορεινά της Θράκης. Μια πολύ θετική κίνηση αν και κάπως καθυστερημένη, ήταν η ηλεκτροδότηση όλων των πομακικών χωριών. Σήμερα και το πιο απομακρυσμένο χωριό είναι ηλεκτροδοτημένο. Επίσης μια άλλη θετική προσφορά του ελληνικού κράτους ήταν η καταπολέμηση στη δεκαετία του '50 των αφροδίστων νοσημάτων που μάστιζαν τους Πομάκους.

Ιδιαίτερα στη δεκαετία του '90 σε μια προσπάθεια άρσης των διακρίσεων και του κοινωνικού αποκλεισμού των Πομάκων θεσπίστηκαν μια σειρά από μέτρα που θα βοηθήσουν προς αυτή την κατεύθυνση. Η επέκταση του οδικού δικτύου προς της βορειότερες περιοχές τις Θράκης που κατοικούνται σχεδόν αποκλειστικά από Πομάκους είναι ένα θετικό μέτρο της Πολιτείας. Επίσης, η θέσπιση ξεχωριστών θέσεων για τους Πομάκους στα ελληνικά πανεπιστήμια είναι ένα θετικό μέτρο για την άρση των εκπαιδευτικών ανισοτήτων και τα αποτελέσματά του δε θα αργήσουν να φανούν.

Παρόλη την καλή διάθεση της πολιτείας όμως, γεγονός είναι ότι άργησαν πολύ να θεσπιστούν μέτρα για την άρση του κοινωνικού αποκλεισμού των Πομάκων. Αξίζει να σημειωθεί ότι γενικότερα η περιοχή της Θράκης είναι μια πιο «ξεχασμένη» περιοχή της Ελλάδας, μια παραμεθόριος περιοχή με ιδιαίτερα προβλήματα που μέχρι και σήμερα δεν έχουν βρει επαρκείς λύσεις. Η ανεργία για παράδειγμα και η καχεξία της τοπικής αγοράς είναι δυο ενδεικτικά προβλήματα που

συνεχίζουν να μαστίζουν την περιοχή της Θράκης. Έτι περισσότερο η περίπτωση των Πομάκων που για πολλά χρόνια ζούσαν αποκλεισμένοι και λησμονημένοι από το επίσημο κράτος.

Τα θετικά μέτρα που πλέον πάρθηκαν από το επίσημο κράτος ήρθαν κάπως αργά και αφού συντελέστηκαν πολλές διακρίσεις σε βάρος των Πομάκων.

Στην εκπαίδευση για παράδειγμα, οι περισσότεροι Πομάκοι εξακολουθούν να φοιτούν στα τουρκικά πανεπιστήμια με ευνοϊκούς όρους, παρόλο που πλέον η ελληνική πολιτεία προσφέρει αντίστοιχους όρους για τη φοίτησή τους στα ελληνικά πανεπιστήμια. Η

φυγή προς την Τουρκία είναι δυστυχώς πολύ ισχυρή στη συνείδηση των Πομάκων από χρόνια. Αν αυτό συνδυαστεί με το ελληνοτουρκικό ζήτημα μπορεί κανείς να αναλογιστεί τις πολιτικές και κοινωνικές προεκτάσεις που μπορεί να πάρει.

Το θετικό έργο λοιπόν της πολιτείας και το ενδιαφέρον για την άρση των ανισοτήτων σε βάρος των Πομάκων αλλά και της ένταξής τους στην ελληνική πραγματικότητα πρέπει να στηριχθεί για πολλούς κοινωνικούς και πολιτικούς όρους και από όλους τους φορείς της κράτους αλλά και από όλους τους κοινωνικούς φορείς. Και εφόσον η αρχική σχέση Πομάκων και Ελλήνων, όπως προαναφέρθηκε, δεν είναι κατά βάση αρνητική είμαστε σε καλό δρόμο για την πραγματική άρση των

ανισοτήτων και την πραγματική ένταξη των Πομάκων στην ελληνική πραγματικότητα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

Ένα παράδειγμα κοινωνικής διάκρισης και αποκλεισμού.

Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται το φαινόμενο της εσωτερικής μετανάστευσης των Πομάκων. Αυτό σημαίνει ότι πολλοί Πομάκοι φεύγουν από τα χωριά τους και εγκαθίστανται στα αστικά κέντρα, όπως π.χ στην Ξάνθη και στην Κομοτηνή. Εκεί κατοικούν σε ξεχωριστούς μαχαλάδες και προσπαθούν να ενταχθούν στους ρυθμούς της τοπικής κοινωνίας.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα κοινωνικού αποκλεισμού των Πομάκων που ζουν μέσα στις πόλεις αποτελεί το εργασιακό. Μιλώντας για Πομάκους σε αυτή τη φάση, μιλούμε και για άντρες και για γυναίκες καθώς και οι δεύτερες μπαίνουν πια στη διαδικασία της παραγωγής. Στην αγορά εργασίας οι Πομάκοι αποτελούν το υποβαθμισμένο ανειδίκευτο εργατικό δυναμικό. Όπως είναι φυσικό, ο κοινωνικός αποκλεισμός και οι διακρίσεις σε έναν τομέα είναι απόρροια και συνέχεια διακρίσεων σε άλλον. Στο συγκεκριμένο παράδειγμα, οι Πομάκοι είναι συχνά αναλφάβητοι, ή χαμηλού μορφωτικού επιπέδου, δε μιλούν καλά την ελληνική γλώσσα, προέρχονται από αποκλειστικά αγροτικές και κτηνοτροφικές κοινωνίες και δε γνωρίζουν τα θεσμικά πλαίσια εργασίας (εργασιακά δικαιώματα, συνδικαλισμός κλπ). Αυτό οδηγεί στο να προσλαμβάνονται σε δουλειές ως ανειδίκευτοι εργάτες, να αμείβονται ιδιαίτερα χαμηλά και να βρίσκονται στην κατώτερη ιεραρχικά θέση του εργατικού δυναμικού.

Συχνά επίσης επειδή αποτελούν εύκολη και οικονομική λύση για τους εργοδότες, απειλούνται από τους ντόπιους εργάτες και αντιμετωπίζονται εχθρικά. Αξίζει να σημειωθεί ότι ως περιθωριοποιημένο εργατικό δυναμικό, που υφίσταται πολύ περισσότερο την απειλή απόλυσης, μέσα σε ένα ήδη διαμορφωμένο καθεστώς ανεργίας, δεν πληροφορούνται ούτε και συμμετέχουν ούτε εκπροσωπούνται στα συλλογικά συνδικαλιστικά τους όργανα. Έτσι στο χώρο της εργασίας φαίνονται δυο πόλοι εργατικού δυναμικού : οι έλληνες και οι Πομάκοι εργάτες. Έτσι αξιολογικά αντιμετωπίζονται υποδεέστερα και χαρακτηρίζονται ως αγράμματοι, απολίτιστοι,

ανειδίκευτοι και διαθέσιμοι. Η θέση τους στην αγορά εργασίας είναι περισσότερο θέση οικονομικού μετανάστη παρά ισότιμου Έλληνα πολίτη με ίσα δικαιώματα και υποχρεώσεις.

Από την άλλη πλευρά παρόλο που υπάρχει νόμος περί κινήτρων σε επιχειρηματίες που προσλαμβάνουν στη δουλειά τους μέλη της μειονότητας, το μέτρο αυτό στην πράξη δε λειτουργεί αφήνοντας ολοένα και περισσότερο τους Πομάκους στο περιθώριο της αγοράς εργασίας με άμεση προέκταση την περιθωριοποίησή τους από την κοινωνική ζωή γενικότερα. Ο αποκλεισμός των Πομάκων από την αγορά εργασίας είναι ένα κοινωνικό φαινόμενο το οποίο οφείλει να αντιμετωπιστεί στα πλαίσια της άρσης των διακρίσεων σε βάρος των Πομάκων και της ένταξής τους στην ελληνική κοινωνία ως ισότιμα μέλη και ως Έλληνες πολίτες. Όπως είναι φυσικό δεν αρκούν θεσμικές ρυθμίσεις και νόμοι αλλά πολύ περισσότερο κοινωνική εργασία στα

πλαίσια της εφαρμογής αυτών των νόμων και της αλλαγής της κοινωνικής συνείδησης.

Ο ρόλος του Κοινωνικού Λειτουργού

Στο προηγούμενο κομμάτι της εργασίας καταβλήθηκε προσπάθεια να αναδειχθούν και να αναλυθούν ιστορικά, πολιτιστικά και κοινωνικά οι διακρίσεις και οι προκαταλήψεις που υπάρχουν σε βάρος του λαού των Πομάκων. Η ανάλυση αυτή αποσκοπεί στο να κατανοηθεί από τη μια πλευρά το πρόβλημα με όλες του τις συνισταμένες και από την άλλη να ανοίξει δρόμος παρέμβασης των κοινωνικών λειτουργών για την άρση των φαινομένων κοινωνικής και πολιτισμικής διάκρισης σε όλους τους τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας.

Η εργασία που απαιτείται για την άρση των διακρίσεων αυτών από πλευράς λειτουργών είναι η Κοινοτική Εργασία. Αυτό συμβαίνει γιατί οι Πομάκοι αποτελούν μια βαλλόμενη ομάδα και δεν πρόκειται για μεμονωμένα περιστατικά. Αυτό σημαίνει ότι ο στόχος είναι διττός : Κατ' αρχήν ο ρόλος του Κοινωνικού λειτουργού είναι να κατανοήσει ο ίδιος τις διακρίσεις οι οποίες υφίστανται στην περίπτωση των Πομάκων και να αναλύσει τους παράγοντες και τις δομές από τις οποίες ξεκινάει αυτή η διάκριση. Δεύτερον να οργανωθεί ένα σχέδιο παρέμβασης στην κοινότητα το οποίο να αποσκοπεί σε ανθρωποκεντρικές αξίες της κοινωνικής δικαιοσύνης και ισοτιμίας στα αγαθά που προσφέρει η κοινωνία. Απώτερος στόχος της Κοινοτικής Εργασίας είναι η κάλυψη των αναγκών των ανθρώπων που ζουν μέσα σε κοινότητες που υφίστανται μορφές κοινωνικού αποκλεισμού και διακρίσεων, οι οποίες προέρχονται από προβλήματα όπως η φτώχεια, η έλλειψη εκπαίδευσης, η πολιτισμική διαφορετικότητα και κουλτούρα και οδηγούν σε πολιτισμικές, κοινωνικές και φυλετικές διακρίσεις.

Ο κοινωνικός λειτουργός ακριβώς για να επιτύχει τους δυο στόχους που προαναφέρθηκαν οφείλει να στηριχθεί σε πανανθρώπινες αρχές και αξίες, ώστε να επιτύχει το επιστημονικό και κοινωνικό του έργο :

Η αναγνώριση της αξίας της κάθε ξεχωριστής προσωπικότητας και η ικανότητά του να αλλάζει και να εντάσσεται, όταν το περιβάλλον είναι κατάλληλο και υγιή.

- Η εμπιστοσύνη στην ικανότητα του ανθρώπου να δρα και να δημιουργεί συλλογικά, όταν αυτό συμβαίνει σε υγιές πλαίσιο.
- Η βασική αρχή της κοινωνικής δικαιοσύνης η οποία ορίζει τη στήριξη και ενδυνάμωση των βαλλόμενων κοινωνικά ομάδων, οι οποίες ζουν υπό καθεστώς κοινωνικών διακρίσεων.
- Ο απαραίτητος σεβασμός των δομών και στοιχείων της βαλλόμενης ομάδας και η αποδοχή της πολυπολιτισμικότητας ως βασικής ανθρώπινης αξίας.

Βασιζόμενος σε αυτές τις αρχές ο/η κοινωνικός λειτουργός οφείλει να

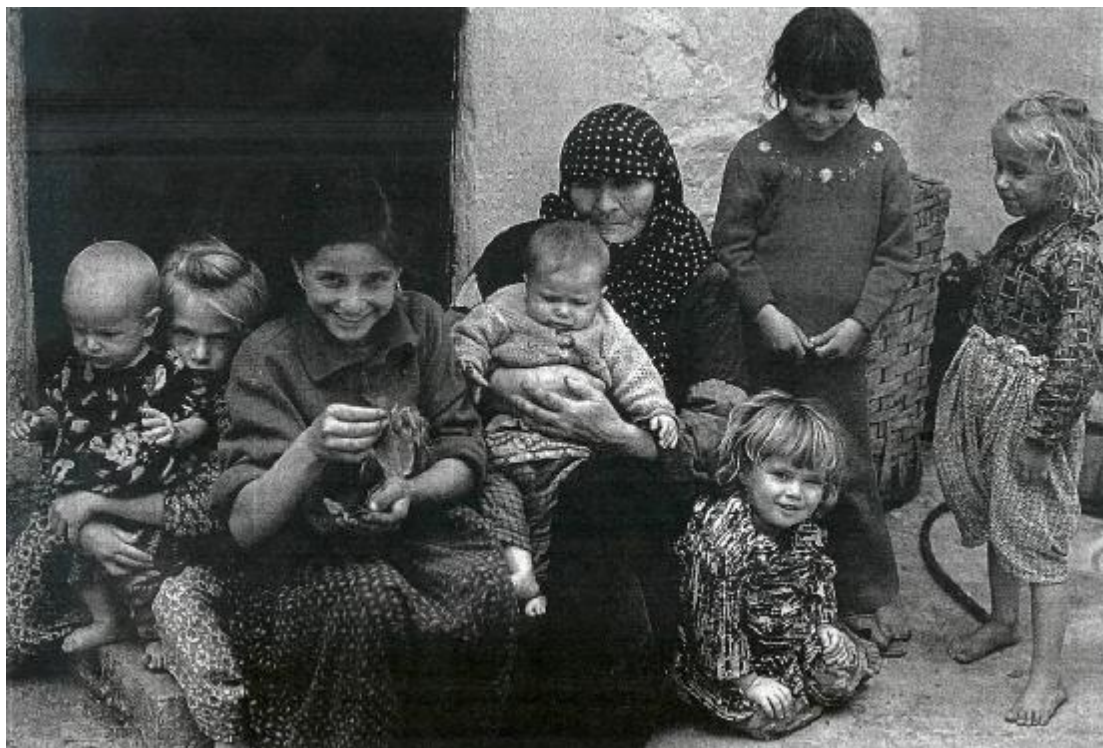
καταστρώσει ένα πρόγραμμα δράσης και παρέμβασης σε δυο επίπεδα. Πρώτα στο επίπεδο της κατανόησης και του σεβασμού της διαφορετικότητας της κοινότητας των Πομάκων και κατά δεύτερον την παρέμβαση μέσω διαφόρων πρακτικών για την ενδυνάμωση και κοινωνική ένταξη και ανάπτυξη της ομάδας.

Οπωσδήποτε η εργασία αυτή απαιτεί ανάπτυξη προσωπικών δεξιοτήτων και επιστημονικής έρευνας. Σε προσωπικό επίπεδο είναι αναγκαίο να επιτύχει ο/η κοινωνικός λειτουργός την ανάπτυξη των επικοινωνιακών και διεισδυτικών του ικανοτήτων, την απαλλαγή του από προσωπικές προκαταλήψεις και στερεότυπα, την αυτογνωσία και αυτοεκτίμηση της εργασίας του. Σε επιστημονικό επίπεδο η συστηματική ενασχόληση με τα προβλήματα της ομάδας απαιτεί σεμιναριακή προετοιμασία, έρευνα σε μικροσκοπικό επίπεδο, προσπάθεια κατανόησης των πολιτισμικών δομών «εκ των έσω» και κατασκευή των ειδικών στρατηγικών πράξεων που θα οδηγήσουν στον προσδοκώμενο στόχο. Για παράδειγμα αρχή θα μπορούσε να αποτελέσει η εκμάθηση της γλώσσας των Πομάκων ως θεμελιώδες επικοινωνιακό εργαλείο, το οποίο θα βοηθήσει στην παραπέρα κατανόηση της ομάδας και στην ανάπτυξη κλίματος σεβασμού και εμπιστοσύνης.

Όσον αφορά την κοινωνική ενδυνάμωση και ανάπτυξη των ομάδων αυτών σε πολλούς τομείς καθοριστικής σημασίας είναι η ενίσχυση υλικών εισφορών οι οποίες θα βοηθήσουν στην άρση των ανισοτήτων. Επιδόματα, κοινοτικοί πόροι οι οποίοι διατίθενται για την ενίσχυση των ομάδων αυτών είναι σημεία τα οποία δρουν επικουρικά για την άρση των κοινωνικών διακρίσεων σε βάρος των Πομάκων. Ωστόσο, το μεγαλύτερο βάρος οφείλει να πέσει στο ιδεολογικό επίπεδο, σε

παρεμβάσεις για την αλλαγή στις στερεότυπες πεποιθήσεις και προκαταλήψεις του ευρύτερου χώρου που ζουν οι Πομάκοι, στην ενημέρωση και σύμπτυξη των σχέσεων της μειονότητας και της πλειονότητας, στην ενδυνάμωση των ίδιων των Πομάκων, ως ατομικές και συλλογικές προσωπικότητες και στην τόνωση του αισθήματος της αυτοβοήθειας και του αυτοκαθορισμού τους.

Ο/η κοινωνικός λειτουργός, μέσα στα πλαίσια της δράσης που οφείλει να αναλάβει δρα ως άνθρωπος και ως επιστήμονας για την επίτευξη του διπλού αυτού στόχου που τέθηκε για την άρση των κοινωνικών διακρίσεων σε βάρος των Πομάκων. Άρα οφείλει να απαλλαγθεί ο ίδιος από προκαταλήψεις και στερεότυπα, να γνωρίσει και να αναγνωρίσει θετικά τη διαφορετικότητα των δομών της ομάδας των Πομάκων και μετά να καταστρώσει τις απαιτούμενες στρατηγικές για την κοινωνική παρέμβασή του ώστε να επιτύχει τη σταδιακή άρση των κοινωνικών διακρίσεων και την κοινωνική ανάπτυξη και ενσωμάτωση με όρους κοινωνικής δικαιοσύνης και ισοτιμίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

Συμπεράσματα

Με την ολοκλήρωση της εργασίας αυτής υπάρχει η πεποίθηση ότι η προσπάθεια να περιγραφούν και να αναλυθούν οι διακρίσεις σε βάρος των Πομάκων και οι μέθοδοι άρσης των διακρίσεων αυτών έχει φτάσει σε αίσιο αποτέλεσμα.

Συμπερασματικά, διατρέχοντας τα κεφάλαια της παρούσας εργασίας έγιναν προσπάθειες να επιτευχθούν δυο φιλόδοξοι στόχοι. Ο πρώτος σχετίζεται με την ιστορική και πολιτισμική γνωριμία μας με την κοινωνική ομάδα των Πομάκων και την ανάδειξη των σχέσεών τους με τον κοινωνικό τους περίγυρο. Ο δεύτερος στόχος ήταν να αναλυθούν οι διακρίσεις που υφίσταται η κοινωνική ομάδα των Πομάκων από το ευρύτερο κοινωνικό τους πλαίσιο και να αναδειχθεί ο ρόλος του κοινωνικού λειτουργού για την άρση των διακρίσεων αυτών.

Φιλοδοξώ να έχω φέρει σε πέρας αυτούς τους δυο στόχους. Φυσικά το συγκεκριμένο ζήτημα δεν είναι δυνατόν να εξαντληθεί στα πλαίσια μια εργασίας, αλλά να θιγούν ακροθιγώς οι βασικές πλευρές τους. Μέσα από την ανάλυση αυτή μπορούμε να ισχυριστούμε ότι οι κοινωνικές διακρίσεις σε βάρος της ομάδας των Πομάκων είναι υπαρκτές αυτό οφείλεται σε ποικίλους λόγους. Εφόσον λοιπόν, πρόκειται για ένα κοινωνικό θέμα είναι μέσα στα πλαίσια δράσης του κοινωνικού λειτουργού.

Εφόσον καταλήγουμε σε αυτά τα συμπεράσματα, επόμενο λογικό βήμα είναι η ανάδειξη τρόπων και προτάσεων για την παρέμβαση του κοινωνικού λειτουργού.

Προτάσεις

Οι παρακάτω προτάσεις αποτελούν προσωπικές κρίσεις μέσα από τη μελέτη και ανάλυση των ζητημάτων που ανέκυψαν από τη συγγραφή της εργασίας, όσον αφορά το ρόλο του κοινωνικού λειτουργού για το θέμα των διακρίσεων σε βάρος της ομάδας των Πομάκων.

Ξεκινώντας από προσωπικό επίπεδο κάθε επαγγελματία που ασχολείται με θέματα κοινωνικής φύσεως οφείλει να στρέφει την προσοχή του στο προσωπικό επίπεδο. Ο δρόμος για την άσκηση στρατηγικών για την άρση των κοινωνικών ανισοτήτων περνάει μέσα από την προσωπική απαλλαγή του/της κοινωνικού λειτουργού από προκαταλήψεις και στερεότυπα που είναι δυνατόν να υπάρχουν. Άρα πρέπει να προηγηθεί μια διαδικασία αυτογνωσίας η οποία οφείλει να ξεκινάει μέσα από την εκπαίδευση. Ήδη μέσα από τη Σχολή οι νέοι και νέες κοινωνικοί λειτουργοί θα ήταν καλό βιωματικά, πραγματική επαφή με συγκεκριμένες ομάδες ώστε να είναι δυνατόν να εντρυφήσουν στις πανανθρώπινες αξίες του σεβασμού των διαφορετικών πολιτισμών. Και μάλιστα αποτελεί πρόταση η εξειδίκευση των λειτουργών σε θέματα που αφορούν τους Πομάκους. Θα μπορούσε, με άλλα λόγια να υπάρχει πρόγραμμα δράσης των φοιτητών σε επίπεδο εξειδίκευσης στις περιοχές των Πομάκων, στην εκμάθηση της γλώσσας και του πολιτισμού των Πομάκων σε όσους/ όσες επιθυμούν να εργαστούν στο συγκεκριμένο αντικείμενο, στην πραγματική γνωριμία των εθίμων και των δομών της Πομάκινης κοινωνικής ομάδας.

Σε κοινωνικό επίπεδο ο ρόλος του κοινωνικού λειτουργού οφείλει να είναι όχι απλώς διαμεσολαβητικός αλλά ουσιαστικός σε κοινωνικό επίπεδο. Μια καλή πρακτική, κατά την προσωπική μου κρίση, θα ήταν να υπάρχουν κοινωνικοί λειτουργοί στα σχολεία που φοιτούν οι Πομάκοι, ο οποίοι θα βοηθούν με ομαδικές δραστηριότητες την ένταξη των παιδιών στο σχολική ζωή ή την εξάλειψη πιθανών προκαταλήψεων που δημιουργεί η έλλειψη ουσιαστικής γνωριμίας των παιδιών, ακόμα και βοήθεια στο ζήτημα της γλώσσας. Σε εργασιακό επίπεδο, υπάρχει η δυνατότητα βοήθειας μέσω διαλόγου και ομάδων εργασίας, που θα συσταθούν από κοινωνικούς λειτουργούς για την αυτοβοήθεια των Πομάκων και την καταπολέμηση των προβλημάτων που πιθανόν δημιουργούνται κατά την ένταξη τους στην κοινωνική ζωή.

Βιβλιογραφία

1. Διβάνη Λένα, Ελλάδα και Μειονότητες – Το σύστημα Διεθνούς προστασίας της κοινωνίας των εθνών, εκδόσεις ΝΕΦΕΛΗ, Αθήνα 1995
2. Χιδίρογλου Παύλος, Οι Έλληνες Πομάκοι και η σχέση τους με την Τουρκία, Τρίτη Έκδοση, Ηρόδοτος, Αθήνα 1989
3. Πολύς.Α. Μυλωνάς, Οι Πομάνοι της Θράκης, ΝΕΑ ΣΥΝΟΡΑ – Α.ΑΛΙΒΑΝΗ, Αθήνα 1990
4. Μ.Γ. Βαρβούνης, Λαογραφικά των Πομάκων της Θράκης, Πορεία, Αθήνα 1996
5. Μαγκριώτης Γιάννης, Πομάκοι ή Ροδοπαίοι, Πρόλογος Γιάγκος Πεσματζόγλου, Κέντρο Ερεύνης Μελέτης Ελληνισμού, Ρήσος, Μάιος 1990
6. Μ.Γ. Βαρβούνης, Η καθημερινή ζωή των Πομάκων – Λαογραφία, εθνική συνείδηση και θρησκευτική ταυτότητα, το παράδειγμα του χωριού Κύκνος της Ξάνθης, εκδόσεις Οδυσσέας, α' έκδοση, Αθήνα Οκτώβριος 1997
7. Μ.Γ. Βαρβούνης, Παραδοσιακός Πολιτισμός των Πομάκων της Θράκης – Λαογραφικά μελετήματα, εκδόσεις Οδυσσέας, α' έκδοση, Αθήνα Οκτώβριος 2000
8. Τσιούμης. Α. Κωστής, Οι Πομάκοι στο ελληνικό κράτος (1920 – 1950), Ιστορική προσέγγιση, εκδόσεις Προμηθεύς, Θεσσαλονίκη 1997
9. Λιάπης Κ. Αντώνης, Η υποθηκευμένη γλωσσική ιδιαιτερότητα των Πομάκων, Θρακική Εταιρεία, Κομοτηνή 1995
10. Θεοχαρίδης Δ. Πέτρος, ΠΟΜΑΚΟΙ Οι μουσουλμάνοι της Ροδόπης(ιστορία, καταγωγή, γλώσσα, θρησκεία, λαογραφία), Έκδοση Πολιτιστικού Αναπτυξιακού Κέντρου Θράκης, Ξάνθη 1995
11. Καζάζης Φώτης, Πομάκοι – φωτογραφίες – αφηγήσεις, Αθήνα 1995
12. Ροδάκης Περικλής, Η Τούρκικη κατάκτηση της Θράκης, Οι Θράκες μουσουλμάνοι, εκδόσεις ΡΙΤΣΟΣ, Αθήνα 1991

13. Σολταρίδης Συμεών, Η Δ. Θράκη και οι Μουσουλμάνοι. Τι ακριβώς συμβαίνει; Εκδόσεις ΝΕΑ ΣΥΝΟΡΑ – Α.ΑΛΒΑΝΗ, Αθήνα 1990
14. Γονατάς Νεόφυτος – Κυδωνιάτης Παρασκευάς, Η μουσουλμανική μειονότητα της Θράκης μέσα από τα άρθρα του τοπικού τύπου, Κομοτηνή 1985
15. Κοτάκης Μανώλης, Η ιστορία των μουφτειών της Δ. Θράκης, Νέα Σύνορα, Εκδοτικός Οργανισμός ΛΙΒΑΝΗ, Αθήνα 1997
16. Τρουμπέτα Σεβαστή, Κατασκευάζοντας ταυτότητες για τους μουσουλμάνους της Θράκης – Το παράδειγμα των πομάκων και των τσιγγάνων, Σειρά Μελετών, Κέντρο Ερευνών Μειονοτικών Ομάδων, εκδόσεις ΚΡΙΤΙΚΗ Α.Ε ΚΑΙ ΚΕΜΟ, 2001
17. Ασημακοπούλου Φ., Χριστίδου – Λιοναράκη Σ., Η μουσουλμανική μειονότητα της Θράκης και οι ελληνοτουρκικές σχέσεις, εκδόσεις ΛΙΒΑΝΗ, Αθήνα 2001
18. Γκότοβος Αθανάσιος, Ρατσισμός : Κοινωνικές Ψυχολογικές και Παιδαγωγικές όψεις μιας ιδεολογίας και μιας πρακτικής, Γ.Γ Λ.Ε, Αθήνα 1998

Παράρτημα

Τα κείμενα που ακολουθούν είναι δημοτικά τραγούδια, κομμάτι της λαϊκής παράδοσης των Πομάκων και παρατίθενται στην πομακική διάλεκτο και σε ελληνική μετάφραση.

Τα τραγούδια αυτά αναφέρονται σε διάφορες πτυχές της ζωής των Πομάκων και κινδυνεύουν με εξαφάνιση.

Επίσης παρατίθενται λαϊκές αφηγήσεις των Πομάκων για τις περιπέτειες του Nasradin Hotza, του λαϊκού ήρωα των Πομάκων.

Τέλος παρακάτω παρατίθενται τοπωνύμια στην πομακική διάλεκτο καθώς επίσης και φωτογραφικό υλικό που συλλέχθηκε κατά τη διάρκεια της εκπόνησης της εργασίας.